



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه هنر اصفهان  
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها  
گروه پژوهش هنر

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر

**بازنمود طرح های قالی ایران در قالی ارمنی باف  
استان های اصفهان ، چهارمحال و بختیاری و مرکزی**

استاد راهنما:  
دکتر حمید فرهمند بروجنی

استاد مشاور:  
استاد تورج ژوله

پژوهشگر:  
آرزو سلطانی نژاد  
بهمن ماه ۱۳۹۰

## اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه : بازنمود طرح های قالی ایران در قالی ارمنی باف : استان های اصفهان ، چهارمحال و بختیاری و مرکزی

استاد راهنما: دکتر حمید فرهمند بروجنی

اینجانب آرزو سلطانی نژاد دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر دانشکده هنر ادیان و تمدن ها، دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۸۱۱۵۰۳۱۱۴ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را بهطور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است.  
نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.



دانشگاه هنر اصفهان  
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها  
گروه پژوهش هنر

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر خانم آرزو سلطانی نژاد با

عنوان:

**بازنمود طرح های قالی ایران در قالی ارمنی باف  
استان های اصفهان ، چهارمحال و بختیاری و مرکزی**

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجهی کارشناسی ارشد که در تاریخ ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره ..... درجه ..... به تصویب نهایی رسید

- ۱- استاد راهنمای اول پایان نامه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۲- استاد راهنمای دوم پایان نامه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۳- استاد مشاور اول پایان نامه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۴- استاد داور داخل گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا
- ۵- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا

مهر و امضای مدیر گروه

در بیابان طلب گر چه ز هر سو خطری ست

می رود حافظ بیدل به توّلی تو خوش

## سپاسگزاری:

با سپاسی ویژه از الطاف بی دریغ و تواضع قابل تحسین اساتید بزرگوار و گرانقدرم جناب آقای دکتر حمید فرهمند بروجنی و استاد تورج ژوله و با گرامیداشت روح بلند استاد اکبر جامه طحاف [استاد جامی] و تشکر از همکاری صمیمانه آقای دکتر علی حصوری و استاد اکبر شیرانی.

با تقدیر از همراهی صادقانه ی آرامنه ی عزیز: استاد لئون میناسیان، آقایان پارتیو هاکوپیان، آلفرد آبولیان، سرکار خانم مایرنی هواساپیان و خانم آنی باباییان.

و همچنین با سپاس از یاری دوستان خوب دوره ی کارشناسی: آقایان اسماعیل باقری، ابراهیم گودرزی و عارف اربابی و خانم ها سمیه اربابی و زینب کوهی فائق و هم اتاقی های عزیزم: خانم ها فیروزه عبدالوند، صفیه حسنی، زهرا سلطانعلی، مهسا عبدالله زاده و راضیه ورمزیار.

تقدیم ببه: روح بلند فرهاد و خاطره

و با تقدیر از دریای لطف خالصانه ی مادر، پدر و خانواده ی عزیزم بویژه سارای مهربان

---



## چکیده

ارمنیان ایران در کنار فارسی زبانان، در پیشرفت فرهنگ و هنر ایران سهم داشته اند. قالی ایران از هنرهای صناعی مهم است که در دوران صفویه به اوج خود رسید. در این دوره پس از کوچ ارامنه به مناطقی از ایران بویژه اراک، اصفهان، چهارمحال و بختیاری ایشان نیز در توسعه ی هنر قالی بافی نقش ایفا کردند. قالی ارمنی باف قالی ای ست که پس از سکونت ارمنیان در ایران عهد شاه عباس صفوی، توسط ایرانیان ارمنی با حفظ ویژگی های اصیل قالی ایرانی و تحت تأثیر فرهنگ قالی بافی قدیم ارمنستان بافته می شود. به نظر می رسد که قالی ارمنی باف بیش از حفظ ویژگی های قالی ارمنستان، نمایانگر فرهنگ اصیل قالی بافی ایرانی، بویژه از منظر طرح و نقش، است. با توجه به کمبود تحقیقات انجام شده در این زمینه برای بررسی این فرضیه مطالعه تطبیقی قالی ارامنه ایران و قالی ایرانی (مناطق مجاور) از نظر شاخصه های بافت، طرح، رنگ و فن بافت، با هدف یافتن اشتراکات، تفاوتها و تأثیرات متقابل آنها ضروری ست. پژوهش نشان داد که قالی ارمنی باف، نوعی قالی روستایی ایرانی و سنتی ست حاصل تلفیق قالی بافی ارامنه مهاجر با همسایگان مناطق میزبان در ایران از زمان صفویه. این سنت در تمام ویژگی های درونی و بیرونی قالی ارمنی باف نمود دارد که از آن جمله می توان به فنون بافت (نوع گره، شیوه بود کشی و قیچی کاری) و روش های رنگرزی اشاره کرد. روش پژوهش بنیادی- کاربردی و شیوه ی یافته اندوزی کتابخانه ای و میدانی (مستندنگاری و مصاحبه) است. در تحلیل داده ها نیز از روش توصیفی- مقایسه ای بهره گرفته شده است.

**کلید واژه ها:** قالی، فرش، ایران، ارمنستان، ارمنی باف، اصفهان، چهارمحال و بختیاری، استان مرکزی

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱-۱ مقدمه.....
۲	۱-۱-۱ پیشینه تحقیق.....
۴	۱-۲ بیان مسأله (تعریف موضوع پژوهش).....
۵	۱-۳ اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش .....
۵	۱-۴ اهداف تحقیق .....
۵	۱-۵ پرسش های تحقیق .....
۵	۱-۶ فرضیه ها .....
۶	۱-۷ چارچوب نظری پژوهش .....
۶	۱-۸ روش پژوهش .....
۶	۱-۹ قلمرو مکانی پژوهش (جامعه آماری).....
۶	۱-۱۰ قلمرو زمانی پژوهش .....
۶	۱-۱۱ ابزارهای گردآوری داده ها .....
۶	۱-۱۲ روش تجزیه و تحلیل داده ها .....
۷	۱-۱۳ محدودیت ها .....
۷	۱-۱۴ شرح واژه ها و اصطلاحات به کار رفته در پژوهش .....
۸	فصل دوم: تاریخ فرش ایران و تاریخ فرش ارمنستان .....
۹	۲-۱ تاریخ فرش ایران .....
۲۵	۲-۲ پیشینه قوم ارمنی .....
۲۵	۲-۲ پیشینه قوم ارمنی .....
۲۵	۲-۲-۱ پیشینه ارمنیان ایران .....
۳۱	۲-۳ تاریخچه فرشبافی قوم ارمنی .....
۳۴	۲-۳-۱ کاربردهای قالی در ارمنستان .....

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳۶	۳-۳-۲ مشخصات قالی ارمنستان .....
۳۹	۴-۳-۲ قالی های معروف ارمنستان .....
۵۰	۴-۳-۲ نقش مایه های مهم در قالی ارمنستان .....
	فصل سوم : طبقه بندی طرحهای قالی ایران و معرفی قالی ایرانی و قالی ارمنی باف استانهای
۵۲	اصفهان، چهارمحال و بختیاری و مرکزی .....
۵۳	۱-۳ طبقه بندی طرحهای قالی ایران .....
۵۸	۴-۳-۲ قالی استان اصفهان .....
۶۴	۲-۱-۳ قالی استان چهارمحال و بختیاری .....
۷۱	۳-۱-۳ قالی استان مرکزی .....
۷۶	۲-۳ تعریف ارمنی باف .....
۷۱	۱-۲-۳ پیشینه قالی ارمنی باف (از صفویه تا امروز).....
۸۰	۲-۲-۳ جغرافیای قالی ارمنی باف .....
۸۳	۳-۲-۳ مشخصات قالی های ارمنی باف .....
۸۶	۴-۲-۳ شاخصه های شناخت قالی ارمنی باف .....
۸۸	۳-۳ طرح های شاخص قالی ارمنی باف .....
۱۰۳	۴-۳ نقش مایه های ویژه قالی ارمنی باف .....
۱۰۳	۱-۴-۳ معرفی نقش مایه های ویژه موجود در قالی ارمنی باف .....
۱۰۴	۲-۴-۳ مروری بر مفاهیم نقش مایه های ویژه قالی ارمنی باف .....

## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۲۷	فصل چهارم : مقایسه قالی ایرانی و ارمنی باف و بازنمود طرح های قالی ایران در قالی های ارمنی باف در استانهای اصفهان، چهارمحال و بختیاری و مرکزی .....
۱۲۷	۱-۴ مقایسه قالی ارمنی باف با قالی ایرانی در استان های اصفهان، چهارمحال و بختیاری و مرکزی .....
۱۳۱	۱-۴-۱ سبک شناسی فرش ایران .....
۱۳۱	۱-۴-۲ سبک شناسی قالی ارمنی باف .....
۱۳۵	۱-۴-۳ نقش مایه های مشترک و متفاوت قالی ایرانی و قالی ارمنی باف .....
۱۳۶	۲-۴ مقایسه قالی ارمنستان و قالی ارمنی باف .....
۱۳۹	۳-۴ بازنمود طرح های قالی ایران در قالی ارمنی باف .....
۱۶۴	نتیجه گیری .....
۱۶۶	فهرست منابع .....
۱۷۳	پی نوشت .....
۱۸۷	پیوست .....

## فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵۱	جدول ۲-۱ نمادهای قالی ارمنستان.....
۵۳	جدول ۳-۱ طبقه بندی طرح های قالی های ایران .....
۶۱	جدول ۳-۲ مشخصات قالیهای استان اصفهان .....
۶۷	جدول ۳-۳ مشخصات قالیهای استان چهارمحال و بختیاری .....
۷۳	جدول ۳-۴ مشخصات قالیهای استان مرکزی .....
۷۹	جدول ۳-۵ مقایسه طرح ماهی در هم در قالی ایرانی و کاشی کاری و قالی ارمنی .....
۹۳	جدول ۳-۷ ترسیم خطی نمونه هایی از قالی ارمنی باف .....
۷۹	جدول ۳-۵ مقایسه طرح ماهی در هم در قالی ایرانی و کاشی کاری و قالی ارمنی .....
۸۶	جدول ۳-۶ مشخصات قالی های ارمنی باف .....
۹۳	جدول ۳-۷ ترسیم خطی نمونه هایی از قالی ارمنی باف .....
۱۱۷	جدول ۳-۸ نمادهای مشترک ، با نام های متفاوت در قالی ایرانی و قالی ارمنی باف .....
۱۱۷	جدول ۳-۹ نمادهای قالی ارمنی باف .....
۱۲۰	جدول ۳-۱۰ یافته های تصویری از مطالعات میدانی نگارنده .....
۱۳۴	جدول ۴-۱ مقایسه قالی ایرانی و ارمنی باف .....
۱۳۸	جدول ۴-۲ مقایسه ی قالی ارمنستان و قالی ارمنی باف .....
۱۴۰	جدول ۴-۳ نمود طرح در قالی ایرانی و بازنمود آن در قالی ارمنی باف .....
۱۴۴	جدول ۴-۴ بازنمود طرح های قالی ایران در قالی ارمنی باف .....
۱۴۹	جدول ۴-۵ نقوش قالی های ایرانی و قالی های ارمنی باف مشابه .....
۱۵۴	جدول ۴-۶ طرح های خاص قالی ارمنی باف .....
۱۵۵	جدول ۴-۷ انواع ترکیب بندی کلی به کار رفته در فرش های ارمنی باف .....
۱۵۸	جدول ۴-۸ نقوش (نقش مایه های) به کار رفته در قالی ارمنی باف .....

## فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۵۱.....	شکل ۱-۲ تا ۷-۲.....
۹۳.....	شکل ۱-۳ تا ۴-۳.....
۹۴.....	شکل ۵-۳ تا ۸-۳.....
۹۵.....	شکل ۹-۳ تا ۱۲-۳.....
۹۶.....	شکل ۱۳-۳ تا ۱۶-۳.....
۹۷.....	شکل ۱۷-۳ تا ۲۰-۳.....
۹۸.....	شکل ۲۱-۳ تا ۲۴-۳.....
۹۹.....	شکل ۲۵-۳ تا ۲۸-۳.....
۱۰۰.....	شکل ۲۹-۳ تا ۳۲-۳.....
۱۰۲.....	شکل ۳۳-۳ تا ۳۶-۳.....
۱۱۸.....	شکل ۳۷-۳ تا ۴۰-۳.....
۱۱۹.....	شکل ۴۱-۳ تا ۴۷-۳.....
۱۲۷.....	شکل ۴۸-۳ تا ۵۴-۳.....
۱۶۳.....	شکل ۱-۴ تا ۱۲-۴.....
۱۶۴.....	شکل ۱۳-۴ تا ۲۵-۴.....
۱۶۵.....	شکل ۲۶-۴ تا ۳۹-۴.....
۱۶۶.....	شکل ۴۰-۴ تا ۶۴-۴.....
۱۶۷.....	شکل ۴۵-۴ تا ۸۰-۴.....
۱۶۸.....	شکل ۸۱-۴ تا ۹۶-۴.....

## فهرست نقشه ها

عنوان	صفحه
نقشه ایران در دوره های مختلف تاریخی با در نظر گرفتن جایگاه ارمنستان	۳۰
نقشه ۱-۲ تا ۷-۲	۳۰
نقشه ۲-۸ تا ۱۰-۲	۳۱
نقشه ۲-۱۱ کشور ارمنستان با در نظر گرفتن مناطق قالی بافی در آن	۳۶
نقشه ۲-۱۲ کشور ارمنستان	۳۶
نقشه ۳-۱۱ استان اصفهان	۸۳
نقشه ۳-۱۲ استان چهارمحال و بختیاری	۸۳
نقشه ۳-۱۳ استان مرکزی	۸۳

## فهرست عکس ها

صفحه	عنوان
۲۳	عکس ۱-۲.....
۴۶	معروف ترین قالی های ارمنستان.....
۴۶	عکس ۲-۲ تا ۲-۱۳.....
۴۷	عکس ۲-۱۴ تا ۲-۲۰.....
۴۸	عکس ۲-۲۱ تا ۲-۲۶.....
۵۰	عکس ۲-۲۷.....
۵۰	عکس ۲-۲۸.....
۵۱	عکس ۲-۲۹ تا ۲-۳۵.....
۵۷	طبقه بندی طرحهای قالی ایران.....
۶۳	نمونه هایی از قالی های استان اصفهان.....
۶۳	عکس ۳-۳۱ تا ۳-۲۸.....
۶۴	عکس ۳-۳۲ تا ۳-۲۹.....
۶۹	نمونه هایی از قالی های استان چهارمحال و بختیاری.....
۶۹	عکس ۳-۳۳ تا ۳-۴۲.....
۷۰	عکس ۳-۴۳ تا ۳-۵۰.....
۷۱	عکس ۳-۵۱ تا ۳-۵۲.....
۷۵	نمونه هایی از قالی های استان مرکزی.....
۷۵	عکس ۳-۵۳ تا ۳-۶۰.....
۷۶	عکس ۳-۶۱ تا ۳-۶۳.....



## فهرست عکس ها

صفحه	عنوان
۷۹	عکس ۳-۳ تا ۳-۶۷..... طرح هراتی (ماهی در هم) در قالی ارمنی باف و قالی ایرانی
۹۱	عکس ۳-۳ تا ۳-۷۵.....
۹۲	عکس ۳-۳ تا ۳-۸۳.....
۹۳	عکس ۳-۳ تا ۳-۸۷.....
۹۴	عکس ۳-۳ تا ۳-۹۱.....
۹۵	عکس ۳-۳ تا ۳-۹۵.....
۹۶	عکس ۳-۳ تا ۳-۹۹.....
۹۷	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۰۳.....
۹۸	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۰۷.....
۹۹	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۱۱.....
۱۰۰	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۱۵.....
۱۰۱	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۱۹.....
۱۰۲	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۲۳.....
	نمادهای مشترک با نام های متفاوت در قالی ایرانی و ارمنی باف
۱۱۷	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۲۷.....
	نقش مایه های ویژه قالی ارمنی باف
۱۱۸	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۳۸.....
۱۱۹	عکس ۳-۳ تا ۳-۱۵۳.....
	یافته های تصویری از مطالعات میدانی نگارنده

## فهرست عکس ها

صفحه	عنوان
۱۲۰	عکس ۳-۱۵۴ تا ۳-۱۶۷
۱۲۱	عکس ۳-۱۶۸ تا ۱۸۲
۱۲۲	عکس ۳-۱۸۳ تا ۳-۱۹۲
۱۲۳	عکس ۳-۱۹۳ تا ۳-۲۰۸
۱۲۴	عکس ۳-۲۰۹ تا ۳-۲۲۳
۱۲۵	عکس ۳-۲۲۴ تا ۳-۲۳۹
۱۲۶	عکس ۳-۲۴۰ تا ۳-۲۵۵
۱۳۵	عکس ۴-۱ تا ۴-۳
۱۴۳	عکس ۴-۴ تا ۴-۱۷
۱۴۴	عکس ۴-۱۸ تا ۴-۲۹
۱۴۵	عکس ۴-۳۰ تا ۴-۳۵
۱۴۶	عکس ۴-۳۶ تا ۴-۴۲
۱۴۷	عکس ۴-۴۳ تا ۴-۵۱
۱۴۸	عکس ۴-۵۲ تا ۴-۶۰
۱۴۹	عکس ۴-۶۱ تا ۴-۸۰
۱۵۰	عکس ۴-۸۱ تا ۴-۹۳
۱۵۱	عکس ۴-۹۴ تا ۴-۱۰۱
۱۵۲	عکس ۴-۱۰۲ تا ۴-۱۱۲
۱۵۳	عکس ۴-۱۱۳ تا ۴-۱۲۱
۱۵۴	عکس ۴-۱۲۲ تا ۴-۱۳۱

## پیشگفتار:

رساله‌ی حاضر با عنوان «بازنمود طرح‌های قالی ایران در قالی‌ارمنی باف استانهای اصفهان، چهارمحال و بختیاری و مرکزی» در چهار فصل زیر تنظیم شده است:

۱- فصل اول: کلیات تحقیق.

۲- فصل دوم: مطالعه تاریخ فرش ایران و فرش ارمنستان.

۳- فصل سوم: طبقه‌بندی طرح‌های قالی ایران و معرفی قالی ایرانی و ارمنی باف استانهای اصفهان، چهارمحال و بختیاری و مرکزی؛ از نظر پیشینه و شاخصه‌های بافت (طرح، رنگ و فن بافت) با استفاده از عکس و طرح‌های مستند خطی.

۴- فصل چهارم: مقایسه‌ی قالی ایرانی و ارمنی باف از نظر شاخصه‌های بافت و ارائه‌ی بازنمود طرح‌های قالی ایران در قالی‌ارمنی باف در استان‌های مورد اشاره.

فصل اول

کلیّات تحقیق